

שׁו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן ח

נשים בתפלה והזכרת דברים שבקדושה בימי נדותן ולימוד תורה להן. לגאון וצדיק מפורסם אחד שליט"א ב"ה, ט"ז אדר"א תשכ"ז, ירושלים עיה"ק תובב"א אחדשהדר"ג באהבה וכבוד כיאות וכראוי.

שמחתי לקראת מכתבו היקר שקבלתיו השבוע וקראתי לאמרותיו נועם במילי דאורייתא ובמילי דחסידותא, ואני מודה לכת"ר על הדבר הזה שטרח לייחד מזמנו היקר לעיין בספרי החדש שו"ת צ"א ח"ט ולשגר לנא מהני מילי מעליותא בחריפות ובבקיאות מפליאה שעלתה במצודתו לחדש ולהעיר את אשר הנראה בעיניו הטהורות.

והנה דבריו מוסבים על הבירור שכתבתי בספרי בסי' ג' בדין לימוד תורה שבע"פ ושבת לבנים. ובאשר חושבני שלא אצא ידי חובה אם לא אשיבנו להשלים את בירורי לאור הערותיו לכן אעלה בזה לפני כ"ג את הנראה בעיני להוסיף ולהשיב, ועכ"פ באופן כללי, וקצירת האומר, ועם כתר"ה הסלי' אם אני מטריח אותו עי"כ.

(א) כתר"ה מחוה דעתו להחמיר שלא ללמד כלל תורה לבנות, ורובי דבריו מוסבים בזה לפי החומרא הנזכרת שאין לאשה להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר בימי נדתה. ולפענ"ד אחרי בקשת הסליחה אין בזה בכדי השב כלל ולבטל במחי יד את מה שראו הגדולים בדור סמוך ונר' להתיר ללמד את הבנות תורה על טהרת הקודש משום גדר פרצת הדור ובכדי שיוחדר ויתאמת אצלם ענין אמונתנו הקדושה, וכפי שהגדיר את הדבר בקצרה ובהגדרה קולעת הגה"צ החסיד שבכהונה החפץ חיים זצוקלה"ה, כפי שהזכרתי בדברי. ומאד התפלאתי ונדהמתי על הדברים הבוטים כמדקרות חרב שרמז כתר"ה בדבריו על הגאון החסיד הזה על אשר חזה בעין רוחו דמשום שינוי והתדרדרות הדורות יש להתיר לימוד התורה להן בזמנינו, ועל הטפת אמרים נגדו בנוסחא ואם נאמר ח"ו שנוכל בסברא לומר שנשתנו הדורות והזמנים לעקור ח"ו דבר מחז"ל מי יודע עד היכן הדברים יגיעו, וחכמים הזהירו בדבריכם וכו'. ע"ז אשיב לכ"ג כתשובת חנה אל עלי הכהן: לא אדוני. עם כל רחשי יראת הכבוד אין מקום לדבר בנוסחא כזאת נגד גאון וקדוש זה שהקים עולה של תורה ושל יראה אמיתית תמימה ופשוטה בדור האחרון הזה, ומי יודע לאיזה התדרדרות היינו כבר מגיעים אלמלא שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו הקדים תרופה למכה לדור ירוד זה לשלוח לנו משמיא עיר וקדוש זה. לא זה האיש ולא כאן המקום להשמיע דברי תוכחה כאלה. ואם התיר ופשט התירו בזה ברוב ישראל אין כל מקום להרהור ועל אחת כמה לא לרינון על זה, ולמעשה הרי הצטרפו לדעתו של צדיק זה ביודעים ובלא יודעים כמעט כל גאוני וצדיקי הדור וקיימו וקבלו ויסדו והקימו בתי - לימוד עפ"י הדרך שהורו, וחפץ ד' בידם הצליח להציל רבים מרדת שחת, והעומד מרובה בזה על הפרוץ. ומי יודע אילו לא היו מקדימים להקים ולהנהיג בתי לימוד כאלה עד היכן שהיינו מגיעים, ואם בת אחת מני רבבה היתה מסכימה להנשא לבן תורה. ולמעשה, לפענ"ד יש שפיר להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות וכפי שביררתי באר היטב בספרי שם, וטעם שינוי הדורות והזמנים בא בזה רק לרווחא דמילתא וכיהודא

ועוד לקרא.

(ב) וממלים הנ"ז שהתבטאתי בלשון על החומרא הנזכרת אני בא לפרש ולפרש את דברי בזה.

מִן הַבִּי שֶׁם חוֹמְרָא זֹאת אַחֲרֵי הַדִּלֵּת (אֲנִי מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּזֶה בְּבִיטּוּיּוֹ שֶׁל כ"ג) וְלֹא הַזְכִּירָה כָּלֵל בְּשִׁלְחָנוֹ הַטְּהוֹר, וְזֹאת עַל יְסוֹד מֵה שֶׁבִּסְפְּרוּ ב"י עַל הַטּוֹר בְּסִי' פ"ח דְּחָאָה גַּם מִנְהִיגָה בְּדֶרֶךְ חוֹמְרָא וּפְסֵק פְּסָקוֹ וְכַתְּבִי: וְהִשְׁתָּא נָשִׁי דִּידָן לֹא נִהוּג לְהִמְנַע כָּלֵל מִלִּיכְנָס לִבָּהּ, וְהוֹסִיף לְהִבְיָא לִכְךָ גַּם דְּבָרֵי רַבִּינוּ יְרוּחָם בְּנִתִּיב כ"ו ח"ג שֶׁכַּתְּבִי עַל הַנּוֹהֲגִים לְהַחֲמִיר בְּזֶה שִׁיּוּלְדֵת לֹא תִכְנַס לִבָּהּ דְּמִנְהִיג בְּטַעוֹת הוּא וְצָרִיךְ לְמַחֲוֹת בִּידָן. וְאִגְלָה סוּד שֶׁהַבִּי עוֹד הַשְׁמִיט מִלֵּה חֲרִיפָה שֶׁכַּתּוּב עוֹד בְּרַבִּינוּ יְרוּחָם שֶׁם בְּזֶה, דָּשֵׁם כְּתוּב בְּלִשׁוֹן מִנְהִיג בְּטַעוֹת הוּא וּמִינּוֹת גְּדוּלָה הִיא וְצָרִיךְ לְמַחֲוֹת עַל יְדָן, וְאוּלֵי פִירֵשׁ הַבִּי דְר"י כּוּון בְּמִלִּים חֲרִיפּוֹת אֵלֶּה רַק עַל הַחֲלֵק הָאֲחֵר שֶׁמְדַבֵּר שֶׁם בְּכוּרֵךְ עִם זֶה, הֵינּוּ עַל שֶׁלֹּא טוֹבִלּוֹת בְּתוֹךְ מ' לִזְכֹּר וְתוֹךְ פ' לְנִקְבָה אִפִּילוּ פְּסָק דִּמֵּן כִּיעו"ש.

ועוד נימוק גדול להב"י שלא הזכיר מחומרא כזאת והוא באשר הרי"ף והרא"ש בברכות ס"פ מי שמתו פסקו את פסקן דנדות ויולדות חייבות בתפלה, וידוע כלל הב"י בזה.

ולא רק זאת שהב"י הביא שם החומרא מאחורי הדלת אלא מפורש פסק ביו"ד סי' רפ"ב סעי' ט' דנדות מותרות לאחוז בס"ת ולקרות בו ע"ש.

(ג) ומִן הַרְמָ"א שֶׁכֵּן הִבְיָא מִזֶּה בַּמִּפְּהָ בְּשׁו"ע שֶׁם סִי' פ"ח, הִבְיָאָה וּפְסָקָה בְּלִשׁוֹן זֶה: יֵשׁ שֶׁכַּתְּבוּ שְׁאִין לְאִשָּׁה נְדָה בִּימֵי רֵאִיִּתָּה לִיכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְהַתְּפַלֵּל אוֹ לְהַזְכִּיר שֶׁם אוֹ לִיגַע בְּסִפֵּר וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׁמוֹתֶרֶת בְּכָל וְכֵן עֵיקָר אֲבָל הַמִּנְהִיג בְּמִדִּינוֹת אֵלֶּה כְּסִבְרָא הָרֵאשׁוֹנָה וּבִימֵי לִיבּוֹן נִהְיָו הִיתֵר וְאִפִּילוּ בְּמִקּוֹם שֶׁנִּהְיָו לְהַחֲמִיר בִּימֵים נִרְאִים וְכֵה"ג שְׂרָבִים מֵתֵאֲסָפִים לִילֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת מִתּוֹרַת לִלְכַת לִבָּהּ כִּשְׂאֵר נָשִׁים כִּי הוּא לֵהֵן עֲצָבוֹן וְגְדוּלָה שֶׁהִכָּל מֵתֵאֲסָפִים וְהֵן יַעֲמִדוּ בַּחוּץ עַכ"ל. אֲנִי לְמִדִּים מְדַבְּרֵי הַרְמָ"א, רֵאשִׁית דִּס"ל לְעֵיקָר שְׁמוֹתֶרֶת בְּכָל וּמַעִיד רַק שֶׁבְּמִדִּינָתָנוּ הַמִּנְהִיג כְּסִבְרָא הָרֵאשׁוֹנָה, וְהַדְּבָר הַזֶּה מוֹכַח גַּם מִמֵּה שֶׁבִּיּו"ד שֶׁם בְּסִי' רפ"ב לֹא הִגִּיהָ כְּלוֹם עַל דְּבָרֵי הַמַּחֲבֵר שֶׁם שֶׁמֶתִּיר לְנִדּוֹת לִקְרוֹת בְּתוֹרָה.

וְנִדְמָה שֶׁלְּזֶה הוּא שְׁכִיוּן גַּם הַגְרָ"א סִק"ו שֶׁצִּיִּין בְּדִבְרֵיו גַּם לִיּו"ד סִימֵן רפ"ב, וְהֵינּוּ כִנ"ז, דְּמַמָּה, שֶׁהַרְמָ"א לֹא הִגִּיהָ גַּם בְּשֵׁם מוֹכַח דִּס"ל דֹּאפִי' הַסִּבְרָא הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁכַּתְּבִי לֹא כְּתָב אֵלֶּה לְחוֹמְרָא בְּעֵלְמָא כִּיעו"ש.

וְכִלְפֵי מִנְהִיג הַמִּדִּינוֹת שֶׁל הַרְמָ"א בְּזֶה יֵשׁ לְצִיִּין לְדִבְרֵי הַחִי אָדָם בְּכָלֵל ג' סֵעִי ל"ח שֶׁמַּעִיד לְעוֹמֶת זֶה וְכֹתֵב: אֲבָל בְּמִדִּינָתָנוּ נִוְהֵגִין הִיתֵר לְעוֹלָם וּמִבְּרָכוֹת וּמִתְּפַלְלוֹת וְכֵן פְּסָק אַחֲרָיו הַמ"ב בְּסִק"ז.

ושנית, מבין השיטין של דברי הרמ"א גופיה יוצא לנו ברור שגם הסברא הראשונה לחומר בעלמא אמרה לה ולא מעיקרא דדינא כלל, וראיה לכך שהרי מעיד בפשיטות שגם במדינותיו שנהגו כסברא ראשונה מ"מ בימי ליבון נהגו היתר, ואילו היה הדבר מעיקרא דדינא מה הפרש יש בזה בין ימי נדה לבין ימי ליבון. וכ"כ גם בלבוש שהוא בלאו הכי היתר גמור אלא משום מנהג בעלמא נהגו להחמיר לכך התירו להם בימים נוראים ע"ש. וכך יוצא לנו בפשיטות גם מדברי הרמ"א בד"מ בטור יו"ד סי' קצ"ה סק"ה כיעו"ש. ויתירה מזה, מדברי הבנימין זאב סי' קנ"ג שמזכיר הד"מ שם יוצא שגם המנהג מתחילתו בזה לא היה כי אם שלא יכנסו לבית הכנסת כל זמן שרואות ואין רואות בס"ת משום כבוד. ועל זה בלבד היה הסילסול והפרישות שלהן כיעו"ש ובגוף דברי הבנימין זאב, ורק לאחר מיכן המשיכו במנהג שאין לו יסוד (כפי שמכנהו המג"א) גם שלא להתפלל וכו' [ואולי גם משום כך לא הגיה הרמ"א גם ביו"ד שם בהיות שהמדובר שם בלקרות בתורה לבד ולא בליכנס לביהכ"נ]. באופן שיוצא שמאד מתאימה הנוסחא שכתוב בזה בחיי אדם שם שנוהגים היתר ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותו להראות לעם.

ואני מתפלא על כתר"ה שכותב בדבריו להסתמך על רישא דדברי התה"ד בפסקיו סי' קל"ב והעלים כאילו א"ע מסיומא דפסקו בזה שמסיים בלשון: הא קמן דאין להבין אלא דזריזות ופרישות בעלמא הוא. וגם התה"ד שם מדבר רק בעיקר מהכניסה לבית הכנסת כיעו"ש. גם האגור בסי' אלף שפ"ח אחרי כל הדברים שמביא בזה מסיים בלשון: ואני המחבר ראיתי במדינתי נוהגין הנשים להכנס לבית הכנסת ומתפללות ועונות כל דבר שבקדושה רק נזהרות שלא להסתכל בספר תורה בשעה שהחזן מראהו לעם. ולזה שלא ליכנס לבית כנסת שהשכינה שורה יש אסמכתא גם מדברי הזה"ק שמות ד' ג' ע"ב במה דאיתא שם בכל אתר דאזלין אתדחייא שכינתא מן קמיהו עיי"ש ובניצוצי אורות סק"ג בשם הרמ"ז.

(ד) כאמור כותב המג"א בסק"ב על המנהג הזה שאין לו יסוד, ומרעיש מתוך כך בדבריו וכותב דאין יוכלו ליפטר ממצוות עשה דאורייתא כברהמ"ז וקידוש במנהג שאין לו יסוד. והגרע"א מציין לזה גם לדברי המג"א בסי' רס"ג סק"ו והיינו מה שמוסיף שם להוכיח דבימי נדותה האשה מברכת לעצמה. והמ"ב בסק"ו החרה החזיק אחריו לפסוק שכן הסכימו האחרונים דצריכה להתפלל בביתה ולברך כל הברכות ובפרט ברהמ"ז וקידוש שהוא מן התורה.

וכזאת היא הכרעת הגאון החסיד רבינו הגר"א ז"ל, ולא לבד מה שיוצא מן מביאוריו בשו"ע שם סק"ו, שמדבר ע"ז כתר"ה בדבריו, אלא הלכה פסוקה ומבוררת כתוב בזה משמו במעשה רב אות נ"ח, ובלשון זה: נדה ויולדת מותרין להתפלל מיד אפילו כשהדם עליהם ומותרין ג"כ להתפלל בבהכ"נ תיכף וראי' מנדה שפלטה ש"ז הא לאו הכי מותרין להתפלל עכ"ל.

ומעניין הדבר שבספר בשמים ראש, המפוקפק עד מאד כידוע, הוא שכותב להחמיר בזה בסי' קי"ט לאסור על נדה להתפלל ולברך שום ברכה ע"ש ובכסא דהרסנא, ויעוין

מ"ש להשיב עליו בספר תורת חיים על או"ח סי' פ"ח אות ד' עיי"ש.

(ה) גם הגרש"ז מלאדי בשו"ע שלו או"ח סי' פ"ח הזכיר ג"כ רק ממנהג נשים משום טהרה ופרישות שלא ליכנס לביהכ"נ ושלא לראות ס"ת בשעה נידותן וכשמתפללות אינן עומדות בפני חברותיהן, וגם למנהג זה הדגיש שמשום מנהג וכבוד עושין כן ולא משום איסור. וכדי שלא לתת כל מקום לטעות בזה חזר בדבריו והוסיף להדגיש ולפסוק: וכל זה לילך לביהכ"נ אבל להתפלל בביתה ולברך כל הברכות ובפרט ברהמ"ז וקידוש שהן מן התורה חייבות לכ"ע אפי' בשעת נידותן ומה שנוהגין שלא להזכיר את השם בשעת נידותן או שלא ליגע בספר אין מנהג זה עיקר וכו' עיי"ש. הרי מפורש יוצא מדברי הגרש"ז מלאדי שגם בעיניו היה פשוט הדבר שאפילו לפי המנהג המחמיר הוא זה רק שלא ללכת לביהכ"נ ושלא לעמוד בפני חברותיהן כשמתפללות, אבל אליבא דכו"ע שפיר מותר לה להתפלל וגם חייבת בכך, וכמו"כ חייבת לברך כל הברכות ובפרט ברהמ"ז וקידוש.

(ו) ומה מחרידים דברי הפרי חדש בזה על השו"ע שם, דאחרי שכותב להוכיח שחייבות להתפלל מסיים בלשון: וכיון שזה מוכרח מהמשנה ומדין התלמוד ומוסכם מהפוסקים שנידה חייבת להתפלל מי הוא זה שיוכל לחלוק בזה ולפטור הנשים בימי נידותן מתפלה ולכן חייב כל איש ואשה להזהיר בביתו על כך שלא ימנעו מלהתפלל בימי נידותן שרשאות וחייבות להתפלל והשומע בזה ישא ברכה מאת ה' עכ"ל.

ויעוין בספר כרם שלמה על או"ח מ"ש להוכיח גם מקראי דמותר להן להזכיר השם בנידנותן, והוא, מהכתוב בשמואל כשבאה אביגיל לדוד אע"פ שלפי חז"ל פרסה אז נדה והראתה לו דם נדות ע"ש [ויעוין מ"ש ע"ז בס' תו"ח שם ואכמ"ל]. עוד יעוין מ"ש בזה בפרמ"ג בא"א סק"ב ובמ"ז סק"ב ובספר כף החיים על השו"ע באות י"א עיי"ש.

(ז) ומתוך כך שחייבות בכך אין איפוא אפילו כמעט מקום של התחסדות בזה בהיות ומביאה לידי גרעון, וכלשון הזה ראיתי באמת שכותב הרב החסיד בעל פלא יועץ בספרו חסד לאלפים על או"ח בסי' פ"ח סעי' א', וז"ל: הנה כי כן הנשים שרוצות לנהוג סלסול שלא לברך ושלא להתפלל בימי נדותן או כשהן יולדות לא יפה עושות דהוי חומרא דאתי לידי קולא לבטל מצות המוטלות עליהן בלא דבר מאחר שמותרות מן הדין חושבות לעשות חסידות ויחננו בחסירות עכ"ל.

(ח) אחרי כל החיזיון הגדול הזה באמבואה דספרי מגדולי ואדירי הפוסקים וקדושי עליון המתירים לאשה בנדותה, וגם מחייבים אותה, להתפלל ולברך ולהזכיר את השם וכו', מה יש מקום לבוא ולפקפק ולדרוש שלא ללמד את הבנות תורה ודינים וכו' בגלל זה שיבואו ללמדן גם בימי נדותן דבר אשר מותר מדינא בהחלט. נדמה ששום כח בעולם יהי' מי שיהי' אף אם כגובה ארזים גבהו ושיאו עד לשמים יעלה לא יוכל להטיל איזה דופי שהוא באלה ההולכים בעקבות כל רבותינו הגדולים נ"ע זיע"א ולא חוששים מללמד את הבנות תורה ודינים בכל המצבים שנמצאות.

(ט) עוד רגע אדבר ואודיע לכתר"ה, דבנוגע לדברי המקצועות שמביא השערי דורא שכ"ג מצינו בדבריו ודן בביאורו, אביא לו בזה מה שמובא עוד בשמו בהראב"ד סוף תמיד ומה שהראב"ד מבאר כונתו, דהראב"ד שם מביא בשם ס' המקצועות שכותב דהיכא דאיכא נדה בביתא דכהן אסור ליה למיסק לדוכן כל אימת דאיתא בנדתה וכו' דא"ר יודן כל כהן שנושא את כפיו ואמו או אשתו או בתו טמאה ונכנס הוא באותו בית שנדה לשם הרי תפלתו על ישראל תועבה וכו', יעו"ש שמביא כמה מאמרים מאד מפתיעים, והראב"ד מתקשה בהם ומפרש דלא אמרו אלא לבעלי נפש, ורק בנוגע לישא כפים לכהנים כותב דלכ"ע אסירי וכותב להסביר הטעם משום דלנדה וזבה סמך הכתוב והזהרתם את בני ישראל וכו' בטמאם את משכני וכו' לפיכך צריך לעשות הרחקה טובא לכל מה שנוהג במקדש כגון ברכת כהנים והקרבת קרבנם שהם מעשה כהונה שאע"פ שברכת כהנים נוהגת בגבולין מ"מ עיקרה היא במקדש, ומפני שתימה לומר שאפי' בזה"ז יהי' נוהג דבר זה לפיכך אמר ג"כ שגורם לזרעו שיאבד מפני שברכה שאינה ראוי' נהפך לקללה וכו' יעו"ש ביתר אריכות, ויש בהם להשלים בהרבה גם להבנת הדברים המובאים בשערי דורא בשם ס' המקצועות.

ודברי ס' המקצועות כפי שהובאו בראב"ד תמיד מובאים גם בפרי חדש או"ח סי' קכ"ח סק"ל, אך מסיים לאחר מיכן וכותב וז"ל: ודברים אלו אין לפרסמם דלא הם מעיקר הדין והנח לישראל שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין עכ"ל. ויעוין בפרמ"ג במ"ז שם ס"ק כ"ו שמעיד ג"כ שהעולם אין נזהרין בכל זה ע"ש. ועיין עוד באשל אברהם (להגאון בעל דעת קדושים ז"ל) שהביא זאת מהפר"ח ונו"נ בזה, ולסוף סיים ביתר על האמור בפר"ח וכתב: גם י"ל שדברי חז"ל בזה הוא רק בזמן שהיה להם אפר פרה והיו נזהרים בטהרה היו עושים הרחקה מחשש נגיעה במשכב נדה משא"כ עכשיו שאנו בבחינת מה שאמר הכתוב השוכן אתם בתוך טומאתם כו' אין שום קפידא בנו בזה עיי"ש, והתבוננתי שלדברים אלה מטים גם דברי החיד"א ז"ל במחזיק ברכה סי' קכ"ח אות י' וביותר בקו"א שם אות ה' עיי"ש. ויעוין מ"ש בזה אריכות דברים גם הח"ס ז"ל בחידושו למס' שבת ד' פ"ב ובתשובותיו בחאו"ח סי' כ"ג ע"ש.

עכ"פ משנתנו בזה לא זזה ממקומה. ואסיים בידידות ובהוקרה מרובה מכבדו כרו"ע ודוש"ת באה"ר ונאמנה אליעזר יהודא וולדינברג.